INGLIZ TILIDAGI ZAMONAVIY BRITANIYA ADABIYOTLARIDA TARJIMA LEKSIKASINING SEMANTIK TRANSFORMATSIYASI

Ro'ziyeva Madina Rajab qizi

Bugungi kunda jahon adabiyoti rivojida Britaniya adabiyoti muhim o'rin egallaydi. Zamonaviy ingliz tilidagi badiiy asarlar turli xalqlarning tillariga keng tarjima qilinib, xalqaro madaniy aloqalarning rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Biroq badiiy tarjima jarayoni oddiy til almashinuvi emas, balki murakkab semantik va lingvistik jarayon hisoblanadi. Ayniqsa, zamonaviy Britaniya adabiyotida qo'llaniladigan leksik birliklarning ma'no jihatdan boyligi, obrazliligi hamda madaniy xususiyatlari tarjimada turli transformatsiyalarni yuzaga keltiradi.Tarjima leksikasining semantik transformatsiyasi tarjimashunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u bir tildagi ma'no birliklarini boshqa til vositalari orqali qayta ifodalash jarayonini o'rganadi. Zamonaviy Britaniya yozuvchilari asarlarida metaforalar, idiomalar, neologizmlar, emotsional-ekspressiv vositalar va stilistik birliklar keng qo'llanilishi sababli tarjimon ko'pincha semantik o'zgarishlarga murojaat qiladi. Bu esa matnning mazmuni va badiiy ta'sirini saqlab qolishda muhim ahamiyat kasb etadi.Mazkur tezisda ingliz tilidagi zamonaviy Britaniya adabiyotlarida uchraydigan tarjima leksikasining semantik transformatsiyalari, ularning qo'llanish sabablari hamda badiiy matn mazmuniga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Zamonaviy Britaniya adabiyotida tarjima leksikasining semantik transformatsiyasi asosan badiiy matndagi ma'no va uslubiy xususiyatlarni

saqlash zarurati bilan bog‘liq holda yuzaga keladi. Har bir til o‘ziga xos madaniy va lingvistik tizimga ega bo‘lgani sababli ingliz tilidagi ayrim leksik birliklarni boshqa tilda aynan ifodalash imkoniyati har doim ham mavjud bo‘lmaydi. Shu sababli tarjimon matn mazmunini to‘liq yetkazish uchun turli semantik transformatsiyalardan foydalanadi.Tarjima jarayonida eng ko‘p uchraydigan transformatsiyalardan biri konkretlashtirish usulidir. Bu usul umumiy ma’noli birlikni aniqroq ma’no ifodalovchi so‘z bilan almashtirish orqali amalga oshiriladi. Zamonaviy Britaniya adabiyotidagi badiiy tasvir vositalari tarjimada o‘quvchiga tushunarli bo‘lishi uchun ko‘pincha konkretlashtiriladi. Natijada matnning obrazliligi va hissiy ta’siri saqlanib qoladi.Umumlashtirish transformatsiyasi ham tarjimada muhim ahamiyatga ega. Ayrim hollarda ingliz tilidagi ma’lum bir tushuncha yoki predmet boshqa tilda aniq ekvivalentga ega bo‘lmagani sababli umumiyroq ma’nodagi birlik bilan ifodalanadi. Bu usul ayniqsa madaniy realiyalarni tarjima qilishda samarali hisoblanadi. Tarjimon umumlashtirish orqali matnning asosiy mazmunini saqlab qolishga erishadi.

Britaniya adabiyotida metaforik ifodalar va frazeologik birliklar keng qo‘llaniladi. Ularni tarjima qilishda semantik almashtirish usuli muhim rol o‘ynaydi. Chunki ingliz tilidagi ayrim obrazli ifodalar boshqa tilga so‘zma-so‘z tarjima qilinganda ma’no yo‘qolishi yoki noto‘g‘ri tushunilishi mumkin. Shu bois tarjimon mazmun jihatdan mos keluvchi yangi ifodalarni tanlaydi. Bu esa tarjima matnining tabiiy va ravon chiqishini ta’minlaydi.Zamonaviy Britaniya yozuvchilari asarlarida neologizmlar va zamonaviy jargon birliklari ham faol ishlatiladi. Ushbu birliklarni tarjima qilishda transliteratsiya, transkripsiya yoki yangi leksik birlik yaratish kabi usullar qo‘llaniladi. Ayniqsa, texnologiya, internet va yoshlar madaniyatiga oid so‘zlarni tarjima qilishda semantik

transformatsiyalar muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi.Tarjima leksikasining semantik transformatsiyasi badiiy asarning estetik qiymatini saqlashda ham katta ahamiyatga ega. Tarjimon faqat lug‘aviy ma’noni emas, balki muallifning individual uslubi, hissiy ta’siri va milliy-madaniy xususiyatlarini ham qayta yaratishga intiladi. Shu sababli semantik transformatsiyalar tarjima jarayonining ajralmas qismi sifatida namoyon bo‘ladi.

Tarjima jarayonida semantik transformatsiyalar nafaqat alohida so‘zlar, balki butun gap va matn tarkibida ham namoyon bo‘ladi. Zamonaviy Britaniya adabiyotida mualliflar ko‘pincha yashirin ma’no, kinoya va ramziy ifodalardan foydalanadilar. Bunday birliklarni tarjima qilishda tarjimon matnning ichki mazmunini chuqur tahlil qilishi talab etiladi. Aks holda asarning badiiy-estetik qiymati pasayib ketishi mumkin. Shu sababli tarjima jarayonida semantik moslikni ta’minlash tarjimonning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Britaniya adabiyotida dialoglar orqali qahramonlarning ijtimoiy mavqei, ruhiy holati va individual xarakteri ochib beriladi. Ayniqsa, zamonaviy asarlarda so‘zlashuv uslubi, jargon va qisqartma birliklar keng qo‘llaniladi. Tarjimon ushbu birliklarni boshqa tilga o‘girishda o‘quvchi uchun tushunarli, ammo matn ruhiyatiga mos variantlarni tanlashga harakat qiladi. Ayrim hollarda asl matndagi uslubiy rangni saqlab qolish uchun muqobil ifodalar yoki milliy til imkoniyatlaridan foydalaniladi.

Semantik transformatsiyalarning yana bir muhim ko‘rinishi antonimik tarjimada kuzatiladi. Ba’zi hollarda ingliz tilidagi ijobiy yoki inkor shakldagi birliklar boshqa tilga qarama-qarshi ma’nodagi birliklar orqali tarjima qilinadi. Bu usul matnning tabiiy va grammatik jihatdan ravon chiqishiga yordam

beradi. Ayniqsa, ingliz tilidagi murakkab sintaktik konstruktsiyalarni tarjima qilishda antonimik o‘zgartirish samarali usullardan biri hisoblanadi.

Tarjima leksikasida tushirib qoldirish va qo‘shimcha ma’no kiritish transformatsiyalari ham keng qo‘llaniladi. Zamonaviy Britaniya adabiyotidagi ayrim madaniy birliklar yoki tarixiy tushunchalar boshqa xalq vakillari uchun notanish bo‘lishi mumkin. Tarjimon o‘quvchining matnni to‘liq tushunishini ta’minlash maqsadida izoh berish yoki qo‘shimcha semantik birliklardan foydalanadi. Ba’zan esa ortiqcha takror yoki ikkinchi darajali ma’no yukiga ega bo‘lgan birliklar qisqartiriladi. Bu holat tarjima matnining ixcham va ravon bo‘lishiga xizmat qiladi.Zamonaviy Britaniya adabiyotidagi psixologik tasvirlar ham tarjimada alohida yondashuvni talab etadi. Muallif tomonidan qo‘llanilgan emotsional-ekspressiv birliklar qahramon ruhiyati va voqea ta’sirchanligini kuchaytiradi. Tarjimon ushbu vositalarni boshqa tilda qayta yaratishda ma’no nozikliklariga e’tibor qaratadi. Chunki bitta leksik birlikning noto‘g‘ri tanlanishi butun matn kayfiyatining o‘zgarishiga olib kelishi mumkin.Bundan tashqari, zamonaviy Britaniya adabiyotida intertekstual birliklar ham ko‘p uchraydi. Turli tarixiy asarlar, mifologik obrazlar yoki mashhur adabiy qahramonlarga ishoralar matnning semantik qatlamini boyitadi. Tarjima jarayonida ushbu birliklarni tushunarli tarzda yetkazish uchun tarjimon keng madaniy va adabiy bilimga ega bo‘lishi zarur. Intertekstual ma’nolarni saqlash asarning badiiy yaxlitligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.Semantik transformatsiyalar zamonaviy Britaniya adabiyotidagi tarjima jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, ular matn mazmuni, uslubi va badiiy ta’sirini boshqa tilda qayta yaratishga xizmat qiladi. Tarjimonning mahorati aynan ushbu transformatsiyalarni to‘g‘ri va o‘rinli qo‘llashida namoyon bo‘ladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilidagi zamonaviy Britaniya adabiyotlarida tarjima leksikasining semantik transformatsiyasi badiiy tarjimaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tarjima jarayonida ma’no mosligini saqlash, muallif uslubini yetkazish va o‘quvchiga estetik ta’sirni uzatish uchun turli transformatsion usullar keng qo‘llaniladi. Konkretlashtirish, umumlashtirish, semantik almashtirish va izohli tarjima kabi usullar tarjima sifatini oshirishga xizmat qiladi.Zamonaviy Britaniya adabiyotidagi madaniy va lingvistik birliklarni tarjima qilish tarjimondan yuqori darajadagi til bilimini hamda ijodiy yondashuvni talab etadi. Semantik transformatsiyalar yordamida tarjima matni o‘quvchi uchun tabiiy, tushunarli va badiiy jihatdan ta’sirchan shaklda namoyon bo‘ladi. Shu bois tarjima leksikasining semantik transformatsiyasini o‘rganish zamonaviy tarjimashunoslikning dolzarb ilmiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Salomov G‘. Tarjima nazariyasiga kirish. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
2. G‘aybullayev O. Badiiy tarjima asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Komissarov V. Teoriya perevoda. – Moskva: Vysshaya shkola, 2018.
4. Barkhudarov L. Yazık i perevod. – Moskva: Международные отношения, 2017.
5. Newmark P. Approaches to Translation. – London: Routledge, 2016.
6. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. – New York: Routledge, 2018.